

מתן על הפרק

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

פרקים **יא-יב** מתארים את ימי מלכותו של רחבעם וכוללים פרטים רבים שאינם מופיעים במקבילה במלכים. התיאור ההיסטוריוגרפי בדברי הימים מתרכז בדברי ממלכת יהודה ומתאר את האירועים בממלכת ישראל רק במקומות בהם הם רלוונטיים למתרחש ביהודה, ולכן מלכות ירבעם מוזכרת בפסוקים ספורים. המשמעות הניתנת לימי השלווה בראשית מלכותו של רחבעם, ולפורענות במסע שישק היא דוגמא לדרך בה מודגשת תורת הגמול בספר דברי הימים.

1.

רובו של פרק **יא** (פס' ה'-כ"ג) אינו מופיע במקבילה במלכים והוא עוסק בתיאור מלכותו של רחבעם מבחינה מדינית. מה מוסיפים פסוקים אלו לתיאור מלכות רחבעם? איזה רושם הם יוצרים על המלך? כיצד הם עומדים ביחס לתיאור מסע שישק בפרק הבא?

2.

תיאור מלכות ירבעם המופיע באריכות רבה בפרקים **יב-יד** בספר מלכים, מושמט מספר דברי הימים. לעומת זאת חטאות ירבעם מתוארות בקצרה בדה"ב פרק **יא** פס' י"ד-ט"ז. מה עומד במרכז התיאור בספרנו? מי החוטא המרכזי ומהי תגובת העם?

3.

ההבדלים בין דברי הימים למלכים בתיאור מלכות רחבעם הם דוגמא ברורה לאחד המסרים החשובים אותם הוצה בעל דברי הימים להעביר בתיאור ההיסטוריוגרפי: כתיבת תולדות תקופת המלוכה על פי עקרונות תורת הגמול והדגשת הצדק האלוקי בכל שלב ושלב. ימי מלכותו הראשונים של רחבעם הם ימי שלווה ושגשוג בגלל דבקו בקב"ה ואילו מסע שישק בפרק הבא הוא עונש על חטאיו.

א | עיינו בפרק **יא** פס' י"ז; פרק **יב** פס' א'-ב'; ובפס' ו'-ז'. ושימו לב להסבר שנותן בעל דברי הימים למאורעות באופן שמדגיש את הצדק האלוקי.

ב | שימו לב גם לדברי שמעיה הנביא בפרק **יב** פס' ה'-ח' המדגישים גם הם את עקרונות התשובה והגמול.

דברי הימים ב' יא-יב

ג | קראו את דברי המדרש, איזה מעגל היסטורי סוגר מסע שישק על פי המדרש? מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק מז

ג' חזרו למקומן. ישראל והתורה והכסף והזהב.

ישראל היו מעבר הנהר, שנאמר בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי וגו' (יהושע כ"ד ב'). ומנין שחזרו למקומן? שנאמר "להן מן די ארגיזו אבהתנא לאלהא שמיא" וגו' (עזרא ה' י"ב).

התורה היתה מן השמים, שנאמר אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם (שמות כ' י"ח).

ומנין שחזרה למקומה? שנאמר התעיף עיניך בו ואיננו (משלי כ"ג ה').

הכסף והזהב היו מארץ מצרים, שנאמר "ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב" (שמות ג' כ"ב). ומנין שחזרו למקומן? שנאמר "ויעל שישק מלך מצרים ויקח את אוצרות בית ה'" ואת אוצרות בית המלך" (דה"י ב' י"ב ט').

4.

השוו את סיכום מלכות רחבעם בפרק יב פס' י"ג-י"ד לסיכומה במל"א יד פס' כ"ט-ל"א עמדו על ההבדל בין התיאורים? כיצד לדעתכם ניתן להסביר אותם?

הרחבה: "פלישת שישק במקרא: היסטוריוסופיה נבואית מול מציאות"

מתוך מאמרו של פרופ' יהודה אליצור

פשיטת שישק על ארץ ישראל (בערך 926 לפנה"ס) נדונה בשני מקומות במקרא: במל"א יד כה-כו ובדה"ב יב ב-יא: יש צד שווה חשוב בין התיאור התמציתי הקצר במלכים לבין התיאור הארוך בדברי הימים והוא, כי גרעין ההודעה ועיקרה בשני המקומות הוא: 'עלה שישק מלך מצרים על ירושלים'. המאורע נתון כולו במסגרת תולדות יהודה, ואין כל רמז במקרא כי הפשיטה נגעה במשהו גם במלכות אפרים. לעומת זאת הדוקומנט המצרי המקביל להודעה המקראית, הוא כתובת שישק החרותה בקיר הדרומי של מקדש אמון בכרנך, מונה (בחמש שורותיו בעליונות) למעלה מ-50 מקומות בארץ ישראל ששישק פגע בהם, ורובם המכריע של המקומות ששמותיהם ניתנו לקריאה ולזיהוי הנם במלכות אפרים. ירושלים אינה נזכרת בכתובת כלל.

...למראית עין סוטה, אפוא, התיאור המקראי את המציאות ההיסטורית, כפי שהיא עולה מכתובת שישק ומן הממצא הארכיאולוגי. ההסבר הרווח הוא כי הפסוקים המדונים במלכים הועתקו מכרוניקה של המקדש. אותה כרוניקה כללה תיאור של אוצרות המקדש ואוצרות המלך וקורותיהם. לפיכך אין הכתוב מתכוון לתאר מה פעל שישק בארץ ולמה, כי אם מה קרה לאוצרות המלך ולאוצרות המקדש בימי שישק.

אולם דעה זו אינה עומדת בפני הביקורת. הרי פרשת שישק בדברי הימים שונה באופייה מן התיאור בס' מלכים. ולכל הדעות אינה ממקור 'הכרוניקה של המקדש' ואף-על-פי-כן פותח שם הכתוב: 'עלה שישק מלך מצרים על ירושלים' והבשורה הנבואית המרכזית של הפרשה: 'ולא תתן חמתי בירושלים בידי שישק'. גם כאן אין זכר להיקף המסע ולטיב המאורע.

נמצאנו למדים כי ההיסטוריוגרפיה המקראית לסוגיה נוקטת עמדה מוגדרת ומכוונת לגבי מאורע זה. לא במקרה

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

דברי הימים ב' יא-יב

מתעלם ההיסטוריוגרף המקראי מן המציאות ההיסטורית כפי שהיא משתקפת לאור הדוקומנט המצרי, כי אם, כרגיל, בכוונת מכוון הוא משווה לה מסגרת פרגמטית משלו. ...מן הראוי לציין בפתח בירור זה שני קוים מנחים חשובים:

א. הכתובת המצרית מגמתה לתאר מה התרחש, מה פעל שישק, ואילו המקרא מגמתו להדגיש מה לא התרחש, מה כוונת היו לו לשישק שלא יצאו לפועל ('ולא תתך חמתי בירושלים', 'ובהיכנעו שב ממנו אף ה' ולא להשחית כלה').
ב. ההיסטוריון הנבואי-המקראי רואה את קורות עם ועולם בשני ממדים, בממד אנושי של סיבה ומסובב ובמדד טרנסצדנטי של השגחת ה'. פעמים הכתוב מתאר את שני צדי המטבע, ופעמים הוא עומד - כמו במקרה דנן - על הצד הפרגמטי-ההשגחתי בלבד. חשיבות יתרה נודעת דווקא לתיאור 'החד צדדו' של פרשת שישק במקרא, שכן השוואתו לכתובת המצרית עשויה לגלות כמה פרטים סמויים ולשחזר את השתלשלות המאורעות על נפתוליה ומגמותיה ועל התמורות המפליאות שחלו בהם תוך התרחשותם.

מה הביא את שישק לארץ ישראל? מה היה הגורם, מה היתה התכלית? הדעה הרווחת והסבירה ביותר היא כי שישק בקש ללכת בעקבות קודמיו הגדולים פרעוני השושלת הי"ח והי"ט. הוא אמר לחדש תפארתה האימפריאלית של מצרים. במחשבה המדינית ההיסטורית של המצרים, שהצטיינה בשמרנותה, לא חדלה ארץ ישראל להיות פרובינציה מצרית. שישק ניסה לעשות כמעשה תחותמס, אמנחתף, סתי ורעמסס בשעתם ולחדש בארץ ישראל את שלטון מצרים בפועל. זהו הסבר היסטורי פשוט ונהיה. ברם האסכולה הנבואית הפרגמטית מקדימה לפלישת שישק: 'ועש יהודה הרע בעיני ה'... עשו ככל התועבות הגוים' וכו' וביתר בהירות בדה"ב: 'כה אמר ה' אתם עזבתם אותי ואף אני עזבתי אתכם ביד שישק'. גם בעניין זה מדברים, אפוא, ספר מלכים ושמעיה הנביא בדברי הימים בלשון אחת. שישק הוא, כפי הנוסח הרווח בהיסטוריוסופיה המקראית, מטה זעמו של ה'; כוונותיו ותכניותיו ועצם כוחו ותקפו אינם אלא ביטוי ארצי-אנושי לגזרת עליון.

באיזו דרך סבר שישק לבצע את תכניתו? כאן מתחילה ההתקרבות של השיקול ההיסטורי לתיאור הפרגמטי הנבואי. מסתבר, ותמיכתו של שישק בירבעם מוכיחה זאת, כי האויב המשותף של שישק ושל ירבעם הוא בית דוד בירושלים. קיומה של ממלכת דוד ושלמה האדירה היה הסתירה המשוועת ביותר למסורת המדינית-המצרית שלפיה ארץ ישראל היא פרובינציה מצרית מקדמת דנא. אם חפץ שישק לחדש בארץ את השלטון המצרי עליו למגר את בית דוד. מעתה ברור למה ציפה המלך המצרי התקיף מבן חסותו הישראלי. הסתערות ישראלית מצפון והתקפה מצרית מדרום נועדו לשים קץ מהיר לבית דוד בירושלים, על מנת לחדש את השליטה המצרית בארץ. לירבעם נועד עם בצוע תוכנית זו, אל נכון, מעמד של מלך-ואסאל המושל בבית יוסף ובסביבותיו בחסדי מצרים. חרבו של שישק הייתה, אפוא, שלופה בפועל כנגד ירושלים, ולא לחנם מדגיש הכתוב: 'עלה שישק על ירושלים'. טבעי אפוא כי עם עליית שישק ממצרים אחזה חרדה את יהודה וירושלים.

נראים הדברים כי ירבעם לא היה מוכן מלכתחילה להרחיק לכת כשישק. אמנם היה עוין את בית דוד וביקש לפרוק את עולו, אך לא על מנת לשעבד את הארץ למצרים. עם שובו של ירבעם לארץ אחר מות שלמה גברה, לפי כל הסימנים, הסתייגותו מתכנית ההשמד המצרית. הסכנה של מלחמת אחים נמנעה, הנביאים כוננו שביתת נשק בין בית דוד לבין מלכות השבטים. שוב לא הייתה יהודה בעיני ירבעם אויב ורודף, ומצרים לא הייתה עוד מצילה ומושיעה, כי אם להפך. ירבעם בן נבט סירב לשתף פעולה עם שישק. ירושלים ניצלה, בלשון ההיסטוריון,

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

דברי הימים ב' יא-יב

בזכות ירבעם. ושוב, האסכולה הנבואית הפרגמטית מוסיפה את גרסתה שלה: 'ויכנעו שרי ישראל והמלך ויאמרו צדיק ה' ובראות ה' כי נכנעו היה דבר ה' אל שמעיה לאמור נכנעו לא אשחיתם... ולא תתך חמתי בירושלים ביד שישק'. סירובו של ירבעם אינו אלא תוצאה של תשובת רחבעם וכניעתו בפני ה'. כשלון התכנית המצרית הוא הד על אדמות לביטול הגזרה ממעל. משראה שישק הפולש שלא נעשתה עצתו וכי בן חסותו ירבעם 'בגד בו', חרה אפו והמבצע שנועד להשמיד את בית דוד ולהחריב את ירושלים הפך מסע עונשין נזעם נגד ירבעם וממלכתו. הכתובת המצרית מתארת את המאורע כמות שהיה ואת אשר השיגה ידו של שישק. ואילו המקרא מתאר לצורך ענינו, תורת ההשגחה, את אשר היה צפוי ונמנע בחסדי ה'.

« כתובת שישק הראשון שנמצאה בתל מגידו, מוצגת היום במוזיאון רוקפלר

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555